

Bannai magyaros karakterét jóízűen ábrázolta, s pár hónappal ezelőtt a Surányi-darab egyik szerepének nehézkes komikumát is jól fogta meg. A csinos megjelenésű és jó mozgású Garamszeghy (a *Rang és mód*ban Sándort játszotta) is nagyobb figyelmet érdemelne a színház részéről.

Nem szólnánk a Nemzeti Színház e mellőző eljárása ellen, ha ugyanakkor nem szerződötne, nem foglalkoztatna olyan fiatal színészeket, akik vagy életkor, vagy művészet tekintetében — esetleg mind a kettőben — még a pubertás éveit élik. De amikor látjuk a legújabb gárdának ezt az *embaras de pauvre*-jét, akkor bizony elkeseredünk. Micsoda szempontok érvényesülhetnek ott, ahol Radó Máriát, Gyergyai Istvánt és Harasztos Gusztávot üntalantul (vajjon csakugyan *ün*-talantul?) látnunk kell, ellenben Környey Paula alig kap szerepet, Alszeghy Irma és Kürthy György pedig kizszorul a pesterzsébeti Pflum-mozgóba!

A többi színházak könnyebb, nyári darabokat vettek elő a közönség mulattatására. Közülük kiemeljük Harásnyi Zsolt és Farkas Imre *Májusi muzsikáját* (Renaissance), persze nem mintha különösebb irodalmi értékeket mutatna fel, hanem mert elég hangulatos és kedves s főképen azért, mert talán tüneti jelentősége van. Az utóbbi időben többször esett szó arról, hogy az alsóbb drámai fajok közül az operett kezd kimerülni és helyét valami más rokon genre-nak kell elfoglalnia. A Fővárosi Operettszínház az ú. n. revue-műfajjal próbálkozott, a Renaissance-színház darabja pedig mintha a régi dalosvígjáték, a vaudeville felé mutatna visszatérést. Hogy vajjon melyik fogja e kettő közül az elvénhedt operettet felváltani, vagy pedig a maga erejéből is tud még regenerálódni, azt a közel jövő mutatja meg. Egyelőre elég, ha a közönség e törekvéseket tudomásul veszi.

Galamb Sándor.

Keyserling gróf. A „Reisetagebuch eines Philosophen“ hírneves szerzője két pompás és szellemes előadással gyönyörködtette Budapestet előkelő közönségét. Fejtegetéseinek kiindulópontja annak a megállapítása volt, hogy minden vilá-

gosság keletről, Ázsiából sugárzik az emberiségre: a kereszténységet is annak köszönjük. E nagy lelki fölény oka az, hogy a keleti ember valamit „magától értetődőnek“ tart, amit mi nyugatiak csak nehezen, vagy egyáltalán nem tudunk elfogadni. Ez alapelvítés lényege az, hogy miután mindenek ősalapját emberi elménkkel fölfogni és fogalmilag megragadni nem tudjuk, róla csak sejtelmek lehetnek s reája vonatkozó jelképekkel kell beérnünk. Ezért a keleti ember nem merev fogalmi rendszereket alkot és nem lezártaknak vélt világnézeteket termel, hanem meghagyja annak a lehetőségét, hogy az ellenkezően gondolkodóknak is igazuk lehet s így azt vallja, hogy helytelen, ha nézeteink különbözősége miatt harcászallunk egymással. Evvel szemben a nyugati ember merev és föltétlen állásfoglalásokat kedvelő gondolkodású. Azt hiszi, hogy fogalmával véglegesen kifejezheti a világ és az élet alapvető nagy igazságait. Ezért úgy a vallási életben, mint politikai téren türelmetlen: örökös harcot folytat azok ellen, kik másképen gondolkodnak; meddő küzdelmekben örli fel életét. A világháború érlelte meg az életfölgógás teljes esődjét; az előbbi legnagyobb horderejű eredménye épp az, hogy a nyugati ember kultúrája elvesztette vezérszerepét: a világtörténelem súlypontja immár egyrészt a keletre, másrészt az európai művelődés parvenu szülőltjére; a „chauffeur kultúrá“ termelő Amerikába terelődik át.

Ami e szikrázó szellemességgel kifejtett elméletben mindenekelőtt feltűnik, az a „Kelet“ fogalmának homályos volta. Elsőben is: Jézus tanítása a fenti értelemben vett „Kelet“ bőleséséhez egyáltalán nem számítható. A Megváltó nem quietizmust, hanem az Isten országáért való küzdelmet hirdette. És nem szkeptikus elnézésre, de arra tanított bennünket, hogy azért, amit jónak és igaznak ismertünk fel, mindenünket fel kell áldoznunk. A kereszténység e „dynamikus elem“ nélkül sohasem terjedhetett volna el e világon. Bármily paradoxonnak is tűnik fel, de a hitéért fegyverrel is harcoló kereszties vitéz éppoly hű és megértő tanítványa a békeszerető, de azért Isten házá-

korbáccsal megtisztító Jézusnak, mint a legkisebb élőlényt is könnyes szemmel védő Assisi Szent Ferenc. Hasonlóképpen nem illik Keyserling fenti valóban „merev” fogalmi schémájába a mohamedán világ sem. Hisz ennél racionalisztikusabb s épp ezért türelmetlenebb életfölgögást eddig semmiféle kultúra sem termelt. Amit bölcseleink „keleti bölcseiség”-nek nevez, valójában csak az indiai gondolkodásra áll: arra az álmodozó életfölgögásra, mely a „Reisetagebuch” szép kifejezése szerint teljesen „növényyszerű”, merőben szenvedőleges. Valóban nagyobb életbölcseiség nyilvánul-e meg ebben, mint ama harcos életfölgögásban, mely a „nyugati” emberek véérébe ment át?

Meg kell itt jegyeznünk, hogy maga Keyserling sem hirdeti *ennek* a keleti világszemléletnek abszolút fölényét. Azt tartja kívánatosnak, hogy a keleti, merő beleélésen és intuíción alapuló „megértést” egyeítsük a mi nyugati tudományunk exaktségával s ekkor fog megszűlni amaz embertípus, mely egy új világ kiindulásának alapja lehet. De bölcsezsünk minden fejtegetését az a meggyőződés hatja át, hogy az igazi kultúra az, mely a Keletet a Nyugattal s nem a Nyugatot a Kelettel egészíti ki.

A különböző kultúrák becslése mindig attól a értékelméleti állásponttól függ, amelyet az élet lehető formáival szemben elfoglalunk. Keyserling tanításának végső alapját is azon meggyőződésben találjuk meg, mely szerint nagyobb bölcse az, ki nem kísérli meg újból és újból a megismerhetetlennek vélt Absolutumot megközelíteni — mint az, ki erről eleve lemond. Mert itt rejlik a fenti értelemben vett „Kelet” és „Nyugat” legmélyebb különbsége. A keleti ember magától értetődőnek veszi azt, hogy mindenek ősalapját értelmünk semmiképpen sem ragadhatja meg. Nálunk is voltak és vannak oly gondolkodók, kik ugyanezt hirdetik — csak hogy *magát ezt a tanítást* is indokolni töreksenek. A „Nyugat” kritikai mélységét épp az mutatja, hogy magát az agnoszticizmust is vita tárgyává teszi s csak akkor hajlandó azt elfogadni, ha a megismerés e korlátozása kelően igazolható. Az Absolutum teljes megismerhetetlenségének hívei

azonban nem tudják ellenfeleiket végérvényesen meggyőzni: ezért támad fel Nyugaton újból és újból a metafizikai szellem, mely azt vallja, hogy mindenek ősalapjáról egyet-mást mégis megállapíthatunk, mert hiszen ennek a lehetőségét maga a tapasztalás is már felteszi. Maga Kant, ki az Absolutum megismerhetetlenségének tanát a legrendszerezesebben dolgozta ki, kénytelen volt e tekintetben engedményeket tenni. Nem tagadhatta ő sem, hogy a teljesen megismerhetetlennek vélt abszolút létezőt (Ding an sich) legalább annyiban megismerjük, amennyiben tudjuk róla, hogy *hat* reánk, hogy nincs tér és időben, tehát érzékfölötti, hogy szemben tapasztalati világunk szükségképiségével a szabadság országa, és hogy az erkölcsi világrendben ez érzékfölötti világ törvénye nyilvánul meg. Az Absolutum *teljes* megismerhetetlenségének tana valójában ellenmond önmagának: hiszen mihelyt *felismerjük*, hogy a világ ily ősalapja *létezik*, már épp ezáltal, bizonyos ismeretet szereztünk róla. A görög filozófia épp azáltal vált a mi határtalanul fejlődésképes tudományunk alapjává, mert felismerte, hogy az emberi megismerés köre oly önkényes módon nem vonható meg, mely az érzékfölötti világot abból teljesen kizárja. Platon és Aristoteles azért nagyok, mert *erre* tanítottak meg bennünket.

Amit Keyserling gróf a „nyugati” szellem hátrányának mond a „keleti” gondolkodással szemben — valójában annak fölénye és dicsősége. A küzdő, a legfőbb igazságokat folyton megközelíteni igyekvő ember típusa magasabbrendű, mint a „növényyszerű” álmodozó emberé. És amivé a *megismerés* terén a görögök tanítottak meg bennünket, azt a *hit* birodalmában a Megváltó tárta elénk. Világossá tette előttünk, hogy az életet csak az igazságért való szüntelen harc teszi érdekessé, hogy nem boldogságra, de arra születünk, hogy küzdjünk Isten országának megvalósulásáért e földön. Ezért kellett a görög és a keresztény szellemből a harcias, eszményekért vérző és szenvedő „nyugati” embertípusnak kifejlődnie, amely valójában mélyebb és alaposabb filozófián: az emberi értelem lelkiismeretesebb vizsgálatán alapszik, mint

aminő ama dogmatikus megnyugvás, melyet a „Kelet“ hirdet. Az élet lényege az előretörés s az ebből fakadó elkerülhetetlen harc: a világfolyamat sem egyéb, mint érvényesülni törekvő létezők szüntelen harca. Az a bölcsész, ki fölismeri ezt s az emberi élet értelmét is az igazságért való küzdelemben látja — és nem az, ki a maga természetes nyugalomvágyát összetéveszti a mindenség egyetemes törvényével. „Keleti bölcs“nek lenni talán kényelmesebb: de mélyebb, igazabb, szebb és nemesebb életfölgóság az, mely szerint élethivatásunk, hogy harcoljunk és szenvedjünk az igazságért a földön.

Pauler Akos.

Kiállítások.

A Szépművészeti Múzeum dús grafikai gyűjteményének egy újabb részét állította ki: a nagyszerű XVIII. századbéli francia grafika után a XVII. század hollandi grafikáját. A pompás anyag áttekinthető és teljes képet ad a holland művészet e kiválóan ápolt ágáról. A holland nép józan puritánsága tudvalevően az intim, kisméretű, bensőséges, polgári igényeknek megfelelő alkotásokat kívánt művészeitől, nem a világtörténelem nagy eseményeinek ábrázolását; nem a távol vidékek, hanem honi tájak érdekelték gondolatvilágát. A század hollandi művészetének másik virágzó ága: a vallásos tárgyú művészet ugyanolyan sajtáságokkal bír, mint a világi. A holland egyszerűséggel az sem volt összeegyeztethető, hogy a művész üres, mutatós technikai ügyeskedésekkel fejezze ki közlendőt és ezért mondhatjuk azt, hogy ennek a művészetnek művészileg legnagyobb értéke éppen a sokszor igénytelenségnek látszó egyszerűsége, amely az alkotás eszmei tartalmát mindenkor a legnagyobb gondtal juttatta kifejezésre.

Röviden: ez a kor Rembrandt kora. A minden idők egyik legnagyobb rézmetszőjének teljes nagyságát hatvannál több pompásabbnál pompásabb műlap igazolja. Így világszerte ismert (annak idején is széles földön csodált) lapjai: A Százforintos lap, vagy Jézus gyógyítja a betegeket, Faust, Krisztus levétele a keresztről fáklyafény mellett, a Szent család a macskával, Önarcképe, feleségének Saskiá-

nak három arcképe, Amszterdam látképe, híres tájképe a három fával és egy csodálatos finomságú fekvő néger női aktja. Méltó munkákkal sorakoznak Rembrandt köre a kor művésznagyságai közül Ruissdael Jakab, az ismert tájképfestő tájábrazoló három karcával, Potter Paulus, Cuyt Aelbert, a parasztképek népszerű alkotója, Ostade Adriaen, a népéletből vett karcával, Laer Pieter lendületes megoldású állatképekkel, Molyn Pieter sikerült paraszt-alakjaival, Seghers Herkules Pietersz unikumszámba menő „Lapályos vidék folyóval“ című színezett rézkarcával, Liviens Jan arcképeivel (a remek Robert South arcképe). Látunk azonban nagyobb kompozíciójú lapokat is, így például két „Ecce homo“-t és két golgotai jelenetet Rembrandtól, valamint bizonyára a pompaszerető flandriai művészet befolyásolta allegorikus, történeti kompozíciókat.

Történelmünk egy szomorú emlékével is találkozunk a kiállításon. Luyken Jan „A vértanuk színpada“ sorozatának egyik metszete „A protestáns lelkészek nyomorúsága Magyarországon 1674-ben“ címet viseli és a nehéz bilincsekbe vert papok gyötörtetését ábrázolja sánckamrálatokban.

A Nemzeti Szalón csoport-kiállításán két festő és négy festőnő szerepel. A kiállítás legerősebb embere, Bardócz Árpád arról győzött meg bennünket, hogy művészete ott a legkiforrottabb, ahol az utóbbi évek folyamán leginkább éreztük hiányát: a vízfestészetben. Budapest szép panorámájának tizenkét nagyobb méretű kiváló, leszűrt művészettel festett levegős és áttetsző színű képe megérdemelné, hogy a maga teljességében valamelyik múzeumunk falán nyerjen elhelyezést. Grafikája erőteljes, határozott. A nagy tömegek érzékeltetésében mesteri. Olajfestményei és pasztelljei szintén komoly művészi alkotások.

Krón Jenő művészete még kiegyensúlyozatlan. Míg egyes alkotásai felkészültségének majdnem akadémikus tökéletességéről tanuskodnak, addig újabb alkotásainak keresett stilizáltságával és egyszerűsítő törekvésével a modern irányzatok művészietlen felfogásához jut közel.